

Açaí – det blålila guldet som ska rädda Amazonas regnskog

DAGENS NYHETER UPPDATERAD 2021-02-12 PUBLICERAD 2021-02-08

Ett möjligen onyttigt hipsterbär minskar skövlingen i Amazonas. Och har blivit ett alternativ till att gräva guld. Henrik Brandão Jönsson har träffat de som odlar superbäret som kanske kan rädda regnskogen.

Henrik Brandão Jönsson

Vi far över en forsande flod i Amazonas när jeepens däck inte längre får fäste på de två plankorna. Det är leran som gjort dem hala. Obevekligt glider bilen ned mot vattnet. Först några centimeter innan floden tar vid får däcken åter fäste och vi kan köra över plankorna till andra sidan. Amazonas är inne i sin årliga regnperiod och det är en utmaning att ta sig fram på vägarna.

På vardera sida om den leriga vägen utanför staden Rio Preto da Eva ligger trähus med verandor utspridda på tomter som öppnats i den täta grönskan. Ett av husen tillhör 42-åriga Andreia Freitas. Hennes pappa var bland de första att slå sig ned i regionen efter att landsväg AM-010, mellan metropolen Manaus och hamnstaden Itacoatiara, anlades under 1980-talet.

– Fram tills jag var femton år bodde vi i ett hus mitt i regnskogen utan el. Det var inte lätt, säger Andreia Freitas.

Andreia Freitas återvände till regnskogen – och odlar nu Açaí-bär. Foto: Dado Galdieri

När hon blev vuxen flyttade hon till Manaus – Amazonas största stad med 2,2 miljoner invånare – utbildade sig och började jobba som laboratorieassistent. Hon träffade en grävmaskinist från São Paulo som arbetade med att anlägga kraftledningar i regnskogen och blev kär. Paret

öppnade en restaurang i bottenvåningen till sitt hus i Manaus, men en morgon när hennes man var på väg till jobbet rusade beväpnade män in i deras hus.

– De trodde vi var rika, tog oss som gisslan och ville ha våra pengar. Det enda av värde vi hade var vår bil som de tog, berättar Andreia Freitas.

Hon var gravid och bestämde sig. Trots att hon inte trivts i regnskogen under sin uppväxt ville hon tillbaka till lugnet i Rio Preto da Eva och övertalade sin man. Paret köpte mark, byggde ett hus, drog in el och planterade mango, pumpa, lime, passionsfrukt, banan, sallat och papaya. Efter nästan fem år i regnskogen tänker familjen nu bli helt självförsörjande. De ska plantera açaípalmer på tomten.

– Det tar mellan två och tre år innan palmerna ger frukt. Efter det kan vi förhoppningsvis leva på vad palmerna ger, säger Andreia Freitas.

Andreia Freitas tillsammans med familjen – hon hoppas att de ska kunna leva på sin odling. Foto: Dado Galdieri

Hon har startat en boendeförening bland de 300 familjer som bor längs den leriga vägen och försöker övertyga dem om att också plantera açaí. En nystartad frysfabrik i staden Rio Preto da Eva har skänkt 30.000 plantor till familjerna. Eftersom açaíbären ruttar 24 timmar efter att de plockats behöver fabriken ha så många odlare i närområdet som möjligt.

– Vi tror att fabriken kommer ge oss en säker inkomst, säger Andreia Freitas.

Açaífabriken Manaós Fruity ligger i utkanten av Rio Preto da Eva och går på sparlåga. Det saknas bär att pressa. Nästa stora skörd inleds först i mars. De enda bären som är tillgängliga på marknaden är de som växer vilt, längre uppför Amazonasflodens biflöden. En säck med 50 kilo vilda bär kostar 500 kronor, jämfört med 150 kronor som säckarna kostar under skördesäsongen.

– Det lönar sig inte att köpa in de vilda bären. Då måste vi sälja vår frysta açaí för det tredubbla. Ingen betalar det. Vi får vänta in skörden i mars, säger fabrikschefen Renato Freitas med 110 anställda.

Fabriken har kapacitet till att tillverka 120 ton açaí i månaden, som antingen går på export till Spanien eller till den inhemska marknaden.

– Om vi bara kommer åt fler bär kan vi sälja betydligt mer. Efterfrågan är större än utbudet, säger han.

På frysfabriken Manaós Fruity pressas odlade açaíbär och fryses ned för export till Europa. Foto: Dado Galdieri

Amazonas är världens artrikaste plats med cirka tre miljoner arter av växter och djur. Regnskogen, som är lika stor som Australien, fungerar även som ett gigantiskt luftkonditioneringsaggregat som reglerar klimatet långt

utanför Amazonas. Samtidigt bor det omkring 25 miljoner människor i regnskogen som behöver arbeta för att överleva. President Jair Bolsonaro vill att mer betesmark åt köttproduktionen och ökad gruvsdrift i Amazonas ska skapa fler arbetstillfällen. Dessa förslag innebär dock att klimatförändringarna kan intensifieras.

Sedan tretton års ålder har Robertino Silva grävt efter guld vid Amazonasflodens biflöden och bidragit till miljöförstörelsen genom att använda kvicksilver till att binda guldpartiklarna. Han har levt ett farligt liv i de illegala gruvlägren som finns i hundratals i världens största regnskog. Nu är Robertino 63 år och har lämnat det äventyrsrika livet bakom sig.

– Jag planterade de här träden för tolv år sedan. Nu ger de mig den bästa och tryggaste pension du kan tänka dig, säger han och sveper med armen över en dal med hundratals açáipalmer.

”För att hitta guld måste du anstränga dig. Det är svårt och du måste ha tur. Här kan jag ligga i hängmattan och se klasarna växa,” säger Robertino Silva, 63. Han har lämnat livet som illegal guldgrävare bakom sig. Han har 300

açáipalmer: ”Den bästa och tryggaste pension du kan tänka dig.” Foto: Dado Galdieri

– För att hitta guld måste du anstränga dig. Det är svårt och du måste ha tur. Här kan jag ligga i hängmattan och se klasarna växa.

Robertino Silva går ut på sin tomt med 300 açáipalmer som sluttar ned mot en bäck. Klasar av blålila bär hänger under palmkronorna. Hans enda huvudbry är att övertala sin 21-årige son och hans 16-årige kompis att klättra uppför de sex meter höga stammarna och plocka ned bären en gång i veckan.

– Det är inte så farligt som det ser ut, säger Robertino och ler så att hans tandlösa överkäke syns.

Varje helg förädlar familjen bären till en pressad fruktmassa som de fryser och säljer för 16 kronor litern till befolkningen i Rio Preto da Eva med 34.000 invånare. På grund av açáiboomen i Europa råder det numera brist på açáí i Brasilien, vilket fått många kunder att betala Robertino i förväg för att garantera sitt behov.

– Vi säljer alltid slut, säger han.

Robertino Paulo Silvas son Lindomar Costa och hans vän jobbar med Açáí-bären. Foto: Dado Galdieri

Pengarna familjen tjänar på bären överskrider den brasilianska minimilönen sju gånger om, vilket gör att açaíodlingar kan bli ett hållbart alternativ för Amazonas utveckling. Om den höga efterfrågan fortsätter behöver inte familjens barn gräva efter guld vid floderna för att tjäna pengar. Familjens tomt har blivit deras guldgruva.

För över hundra år sedan sköljdes Amazonas över av pengar från gummibommen. Den amerikanska bilindustrins efterfrågan på gummi – det vita guldet – gjorde att Manaus byggde ett av världens ståtligaste operahus. När den brittiske äventyraren Henry Wickham smuglade ut frön från gummiträdet och planterade i brittiska kolonier i Sydostasien var det brasilianska monopolet över. Gummibaronernas förmögenhet sinade och operahuset stängde. Finns det en risk att samma sak kan hända açaípalmen?

– Antagligen har någon redan försökt att smugla ut frön, säger jordbruksteknikern Jamilson Laray, som arbetar för IDAM, delstaten Amazonas institut för hållbar jordbruksutveckling.

Açaíbär. Säljs som pulver i Sverige för 2 500 kronor kilot. Foto: Dado Galdieri

Vad som gör att plantering någon annanstans kan bli svårt är açaípalmens rötter. De sträcker sig inte ned i marken utan längs med, vilket gör att palmen endast är lämpad för regnskogen i Amazonas där all näring ligger i ett tunt lager på ytan. Vad som i stället skapar oro är att investerare nyligen

köpt upp jordbruksmark i Amazonas för att skapa enorma planteringar av açaípalmer. Än så länge har ingen skövlat regnskog, men om efterfrågan stiger är risken överhängande.

– Vi är medvetna om att det finns en risk. Men açaí måste odlas i närheten av en stad där frysfabrikerna ligger. Den marken är i regel redan skövlad, säger Jamilson Laray.

Ett bolag som tror att açaíboomen kan bli regnskogens nästa guldepok är Amazonas största speditiönsfirma Bertolini med nästan 4.000 anställda. Bolaget fraktar containrar på pråmar längs Amazonasfloden och genomför transporter av sojabönor från Miritituba vid Tapajósfloden till djupgående tankarfartyg i Amazonasfloden. Bolagets senaste satsning är en specialtillverkad pråm, stor som en halv fotbollsplan, som ska ta sig in i Amazonasflodens biflöden där açaípalmer växer vilt längs flodbäddarna.

För att klättra uppför de höga palmerna krävs en särskild teknik, där man med hjälp av ett band av säckväv fäster fötterna runt stammen. Foto: Dado Galdieri

På grund av att bären hunnit ruttna innan de nått närmsta frysfabrik har familjerna inte tidigare kunnat sälja bären. För att stoppa förruttnelseprocessen har Bertolini byggt en frysfabrik ovanpå pråmen.

– Vi ska nå bären som inte annars plockas, säger Fábio Gorayeb, projektledare på Bertolini.

På bolagets varv i utkanten av Manaus svetsar tre män fast fästena till solcellspanelerna som ska täcka pråmens tak och ge energi åt maskinerna som pressar och fryser bären.

– Ambitionen är att vi ska vara hundra procent hållbara, säger Fábio Gorayeb.

Världens största flytande açaífabrik håller på att färdigställas på Bertolinis varv i miljonstaden Manaus. Det är en frysfabrik ovanpå en pråm, för att ta vara på vilda bär vid avlägsna bifloder. Foto: Dado Galdieri

Förra året kartlade två forskare, som bolaget anlitat, var det växte flest vilda açaípalmer i Amazonas. Platserna registrerades med gps och forskarna berättade att familjerna kan börja plocka och sälja bären till Bertolinis pråm.

– De familjerna lever på mindre än tio kronor om dagen. Om de lyckas plocka ett tiotal säckar per person kan de tjäna upp till tusen kronor i veckan, säger Fábio Gorayeb.

Tillbaka i staden Rio Preta da Eva klättrar 59-årige Elderes Miranda uppför en av trädgårdens açaípalmer som om han vore ett barn. För att inte trilla ned har han ett band av plastväv runt fötterna som fungerar som ett lås runt stammen. Lugnt slår han med macheten på klasens fäste så att den lossnar och klättrar ned. Tillsammans med sin fru, 54-åriga Matilde Miranda, och deras barnbarn, drar de bären av klasen och lägger i ett bad med vatten. För att döda eventuella bakterier skvätter Elderes Miranda några droppar klor i vattnet. Sedan fyller hans fru ett annat bad med 40-

gradigt vatten så att de hårda bären hinner mjukna innan de läggs i en stor mixer blandat med is. Den blålila saften rinner ut i en stor skål.

Elderes Miranda har tidigare jobbat med boskapsuppfödning i regnskogen. Nu har han blivit açaíbonde på heltid.”Jag kommer tjäna mer på açaí än allt annat jag jobbat med i regnskogen”, säger han. Foto: Dado Galdieri

Elderes Miranda har tidigare arbetat med att födda upp boskap på skövlad mark i Amazonas. Det behöver han inte längre. Han har köpt elva hektar jordbruksmark och ska bli açaíbonde på heltid.

– Jag kommer tjäna mer på açaí än allt annat jag jobbat med i regnskogen, säger han.

Varje biffko i Amazonas behöver ett halvt hektar att beta på för att nå slaktvikt. Det gör att det går åt mycket skövlad mark för att ge avkastning. När det gäller açaí ger ett halvt hektar minst tio gånger så stor avkastning.

– Det krävs inte heller många utgifter, säger Elderes Miranda medan hans fru håller upp en skål med alldeles färsk açaí till mig.

Ovanpå strör hon torkade och krossade kassavarötter.

– Detta ger dig kraft att stå ut med hettan, säger hon.

Jag stoppar skeden i den blålila sörjan som ryker av kall is och smakar av. Den lite syrliga och jordiga smaken blandas med en arom av hallon, blåbär och mörk choklad. Den är utan tvekan den godaste açaí jag någonsin ätit.

Andreia Freitas visar sin son açaíplantorna som förhoppningsvis ska ge deras familj en bra framtid. Frysfabriken har skänkt 30 000 plantor till lokala familjer. Foto: Dado Galdieri

Dagen efter, när det slutat regna, kör vi ut till Andreia Freitas igen. Den heta solen håller på att torka upp hennes marker.

– Här under hängmattan låg det en giftig orm en gång, berättar hon och går ut på tomten där hon tänkt plantera sina açaípalmer.

Andreia Freitas funderar på att sätta upp till 300 plantor.

– Jag ska fylla hela sluttningen ned mot floden. Frågan är bara hur djupt plantorna ska planteras. Min man säger att de ska sättas 40 centimeter ned, men han är från São Paulo och förstår sig inte på naturen, säger hon och skrattar.

– Jag tror plantorna mår bar av att planteras i markhöjd. Det är mest naturligt.

Andreia Freitas tar några steg till i gräset.

– Kom tillbaka om två år så ska du se hur höga de blivit.

Fakta. Detta är açaí-bär

Açaípalmen växer naturligt i Amazonas och kan bli upp till sju meter hög. Den vilda açaípalmen ger endast frukt högst upp, därför har det statliga jordbruksforskningscentret Embrapa tagit fram en variant som ger frukt lägre ned på stammen. Det gör arbetet med att plocka klasarna mindre riskfyllt.

Varje år producerar Amazonas omkring 1,5 miljoner ton açaí. Merparten går till den inhemska konsumtionen, men exporten ökar kraftigt. Den brasilianska açaíproduktionen omsätter varje år omkring 16 miljarder kronor.

Açaí uttalas azaí och inte akaj, som de flesta svenskar tror.